

ВІДГУК

Біль Мар'яни Михайлівни – офіційного опонента на дисертацію Голбаноса Сергія Сергійовича на тему «МІГРАЦІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

Актуальність теми

Молодь є вразливою та водночас стратегічно важливою соціально-демографічною групою для кожного суспільства. Для України, яка перебуває на порозі демографічної катастрофи, питання збереження молоді є пріоритетом національної безпеки. За даними Відділу народонаселення ООН у більшості держав світу природній приріст населення відсутній. Це означає, що розвинуті держави зацікавлені у заміщенні демографічних втрат іммігрантами. Україна до 2020 року з показником чисельності населення (43,7 млн) посідала 35 місце у світі та 6 місце в Європі. Значний людський ресурс дозволив зберігати допустиму динаміку демографічного відтворення попри зростаючі міграційні втрати, старіння населення та зниження рівня народжуваності (за цим показником у 2024 році Україна займала у світі 8 місце з кінця).

Сказане вище визначає безумовну актуальність наукового дослідження з питань міграційної мобільності молоді. Обрана тематика дозволяє поєднати надважливі для України проблеми – збереження демографічного потенціалу та молоді, збереження людського потенціалу як активу розвитку, врегулювання процесів міграції, зниження міграційних ризиків в оптиці цілей національної безпеки. Відтак тема дисертаційної роботи Голбаноса С.С. «Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки» є релевантною сучасним викликам соціально-економічного розвитку України.

Результати дисертаційної роботи актуальні для обґрунтування пріоритетів удосконалення державної політики у сфері міграції, зокрема при розробленні нової міграційної стратегії для України.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконувалось у рамках науково-дослідних робіт кафедри економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи Центральноукраїнського національного технічного університету:

- теми «Забезпечення кадрової стійкості підприємства в умовах викликів цифровізації зайнятості, міграції молоді та загроз національній безпеці» (№ д.р. 0125U002827);

- теми «Розвиток соціально-трудоного потенціалу регіону в умовах євроінтеграції» (№ д.р. 0118U007169);

- теми «Мотиваційні засади економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств» (№ д.р. 0118U007168).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота Голбаноса С.С. є науково обґрунтованим та цілісним дослідженням. Про це свідчать сформульована наукова новизна, висновки і пропозиції дослідження. Достатній ступінь наукової обґрунтованості також підтверджує опрацювання значної кількості літературних джерел українських та іноземних авторів, нормативно-правових документів та експертних матеріалів (перелік використаної літератури включає 259 позицій). Використано аналітичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міжнародної організації з міграції, Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації Об'єднаних Націй, Eurostat та ін. Для якісного аналізу враховано результати соціологічних обстежень, зокрема Міністерства молоді та спорту України, низки громадських організацій, які досліджували проблеми мігрантів з України за кордоном.

Належний ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджує використаний методичний апарат, що, в тому числі, включає методи економіко-статистичного, структурно-функціонального аналізу, концептуального моделювання та інструментального проектування.

Теоретико-методичні та практичні результати дисертаційної роботи Голбаноса С.С. відповідають профілю спеціальності 051 «Економіка».

Наукова новизна результатів дослідження

Виконання дисертаційної роботи Голбаноса С.С. дало змогу отримати результати, які мають ознаки наукової новизни. Цього вдалося досягти завдяки формулюванню мети (обґрунтування теоретико-методичних засад і науково-практичних рекомендацій щодо механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки України) та відповідних меті завдань, що полягають у: дослідженні генезису наукового знання про сутність міграційної мобільності молоді, визначенні міграційних детермінант національної безпеки та механізмів регулювання міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки; аналізі викликів зростання міграційної мобільності молоді України, чинників, які її формують та ефективності механізмів, що застосовуються в контексті цілей національної безпеки України; обґрунтуванні концептуальної парадигми, механізмів і політики в сфері гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки.

У роботі удосконалено:

- ризико-орієнтований підхід до дослідження міграційної мобільності населення, що систематизує міграційні детермінанти національної безпеки та ідентифікує загрози «соціальної вразливості», «невпевненості», «нестабільності» на особистісному, суспільному і державному рівнях (п. 1.2, табл. 1.5, табл. 1.6);

- концептуальну парадигму регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки, яка базується на принципах гнучкого регулювання. Це дозволило підняти питання «циркуляції інтелекту» на основі

віртуальної реінтеграції та легалізації тимчасової мобільності (п. 3.1, табл. 3.2, рис. 3.1);

- науково-методичний підхід до формування організаційно-економічного механізму регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки з запровадженням триконтурної моделі управління та використанням диференційованих векторів регулювання (п. 3.2, рис. 3.2);

- концептуальні засади соціального партнерства у сфері регулювання міграції, що дозволило розробити моделі взаємодії на засадах інституційно-програмного та проектно-мережевого підходів (п. 3.3, табл. 3.7-3.11).

У роботі набули подальшого розвитку:

- сутнісне трактування міграційної мобільності молоді як складного процесу, що в умовах свободи вибору поєднує просторово-часові характеристики переміщень із внутрішніми трансформаціями особистості (п. 1.1, рис. 1.1);

- науково-методичні основи регулювання міграційної мобільності молоді, які ґрунтуються на синтезі безпекоцентричного підходу, теорії людського капіталу та інституціоналізму. Це дозволило класифікувати інструменти, обґрунтувати концепцію механізму регулювання мобільності молоді (п. 1.3, табл. 1.7, табл. 1.9);

- систематизація викликів міграційної мобільності молоді з обґрунтуванням виникнення ефекту «подвійного демографічного удару» (п. 2.1, табл. 2.1, табл. 2.2);

- оцінювання чинників формування міграційної мобільності на особистісному рівні, що довело трансформацію пріоритетів молоді від безпекового імперативу до моделі раціонального життєвого вибору (п. 2.2, узагальнення на рис. 2.21);

- оцінювання ефективності механізму регулювання міграційної мобільності молоді, що стало основою для розроблення парадигми гнучкого регулювання, спрямованої на мінімізацію міграційних втрат через систему соціально-економічних стимулів (п. 2.3; п. 3.2, табл. 3.6).

Таким чином, положення наукової новизни, що сформульовані у ході виконання дисертаційної роботи, підтверджують рівень та завершеність наукового дослідження.

Практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження Голбаноса С.С. підтверджують положення рекомендаційного характеру, що можуть бути використані в роботі органів державної і місцевої влади, міжнародних та національних громадських організацій.

Результати дисертації отримали практичне впровадження у роботу органів влади, громадських, науково-освітніх організацій та підприємств. Це підтверджують довідки про впровадження від Кропивницької міської ради (пропозиції щодо пріоритетів підтримки молоді), Агенції регіонального розвитку Кіровоградської області (пропозиції щодо підтримки молодіжного підприємництва), ТОВ «Машинно-технологічна станція Ятрань» (пропозиції щодо мотивації персоналу та протидії кадрових втрат через міграцію).

Окремі положення дисертації використовуються в освітньому процесі Центральноукраїнського національного технічного університету, а саме при викладанні дисциплін «Економіка праці та соціально-трудова відносини», «Соціально-економічний та людський розвиток», «Соціальна відповідальність бізнесу».

Таким чином, дисертаційне дослідження має суттєве прикладне значення як для суб'єктів господарювання, так і для академічної спільноти, слугуючи підґрунтям для формування сучасних стратегічних рішень.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура та зміст роботи відповідають вимогам до дисертацій за спеціальністю 051 «Економіка». Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (259 позицій), додатків.

У вступі (с. 19-27) обґрунтовано актуальність теми, сформульовано її мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну, практичне значення та інші обов'язкові елементи дисертаційного дослідження.

Перший розділ «Теоретико-методичні основи дослідження міграційної мобільності молоді та її регулювання з урахуванням національної безпеки» (с. 28-83) визначає сутність міграційної мобільності населення та її специфіку щодо молоді, розкриває роль міграції для національної безпеки та механізми регулювання міграційної мобільності молоді в контексті зміцнення національної безпеки.

Другий розділ «Аналіз тенденцій міграційної мобільності молоді України та її регулювання з урахуванням викликів національної безпеки» (с. 84-141) присвячений аналізу міграційної мобільності молоді України через призму глобальних і національних викликів, чинників та механізмів, які на неї впливають.

Третій розділ «Забезпечення гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в інтересах національної безпеки» містить рекомендаційні матеріали здобувача щодо парадигми, політики, механізмів гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки та з акцентом на інституційне середовище.

Для кожного розділу сформульовано висновки. Загальні висновки включають положення, що відображають найбільш важливі з наукової і практичної точок зору результати дисертаційного дослідження.

Повнота викладення основних положень, висновків і рекомендацій дисертації в наукових працях, зарахованих за темою дисертації

За темою дисертаційної роботи опубліковано 19 публікацій наукового й апробаційного характеру загальним обсягом 5,65 друк. арк. (3,85 друк. арк. належить особисто автору), а саме: 5 статей у вітчизняних фахових наукових виданнях категорії «Б»; 1 розділ у колективній монографії; 13 праць апробаційного характеру у збірниках тез конференцій.

Назва і тематика публікацій відповідає темі дисертації.

Дотримання норм академічної доброчесності

Ознайомлення зі змістом дисертації свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Усі положення запозиченого характеру мають бібліографічні посилання.

Ознак плагіату, фальсифікацій чи інших порушень академічної етики не виявлено.

Таким чином, дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, виконаною відповідно до чинного законодавства України у сфері освіти та науки.

Дискусійні положення щодо змісту дисертації

Незважаючи на високий рівень виконання дисертаційного дослідження, важливо звернути увагу на деякі зауваження та питання дискусійного характеру:

1. У п. 1.1 розглянуто «вікові моделі міграції» та чинники підвищеного рівня міграційної мобільності молоді. Ці аспекти слабо вивчені в українській міграціології. Тому видається доцільним більш повне розкриття ідеї «вікових моделей міграції» в українському контексті та її відображення у положеннях наукової новизни.

2. Зважаючи на важливість євроінтеграції України, у роботі доцільно було б ширше висвітлити політику ЄС щодо залучення молодих талантів. У п. 1.2 частково згадується підхід «сек'юритизації інтеграції», що передбачає інтеграцію молодих мігрантів з урахуванням інтересів безпеки держави ЄС. У п. 2.3 аналізується демографічна ситуація в ЄС. Водночас більш детальне вивчення політики держав ЄС, які є основними реципієнтами мігрантів-молоді з України, могло б поглибити комплексне розуміння напрямів реагування на ризики безповоротних міграційних втрат для України.

3. Аналітичну частину роботи могло б додатково посилити більш детальне висвітлення чинників зростання міграційної мобільності молоді в Україні. Зокрема, йдеться про аналіз показників молодіжного безробіття, у тому числі частки покоління NEET («Neither in Employment, Education or Training»), а також відмінностей у рівні оплати праці та соціального забезпечення в Україні та державах, які є найбільшими реципієнтами мігрантів-молоді з України.

4. Високе науково-практичне значення має висновок про ефект «подвійного демографічного удару» зростаючої міграційної мобільності молоді для України (п. 2.1). З огляду на включення цього положення до наукової новизни, видається доцільним його більш розгорнуте та ґрунтовне обґрунтування у дисертаційній роботі.

5. Актуальними для України є пропозиції щодо «віртуальної участі» в рамках концептуальної парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, що полягає в залученні інтелектуального ресурсу діаспори через цифрові платформи без фізичного повернення. Доречним було б більше детально розписати заходи з «віртуального залучення молоді», у тому числі через згадану в роботі програму електронного громадянства (e-Residency).

Загальний висновок

Дисертаційна робота Голбаноса Сергія Сергійовича на тему «Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки» є актуальною, цілісною і завершеною науковою роботою, що містить елементи наукової новизни, обґрунтовані результати теоретичного і прикладного характеру.

Зміст, структура, оформлення дисертаційної роботи відповідають вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, від 19 травня 2023 р. № 502, від 03 травня 2024 р. № 507), а її автор, Голбанос Сергій Сергійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент,
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу проблем соціально-гуманітарного
розвитку регіонів ДУ «Інститут
регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України»

Мар'яна БІЛЬ

